

شهر محببت

تفسیر سوره بای واقعه، طارق، اعلی

درسنامه تفسیر تخصصی (۳)
در مقطع کارشناسی الهیات (علوم قرآن و حدیث)

دکتر ابراهیم ابراهیمی
عضو هیئت علمی دانشگاه اراک
نشر تأمین ۱۳۸۹

ابراہیمی ، ابراہیم ، ۱۳۳۹

شمیم ہدایت / ابراہیم ابراہیمی : قم : نشر تأمین ، تابستان ۱۳۸۹ .

ش ۲ الف /

ص ۲۷۲ .

ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۴۷-۵۴-۷

BP : ۱۰۲ / ۸۴۶

کتابنامہ : ص ۲۷۲ : همچنین بہ صورت زیر نویس .

۱. تفاسیر (سورہ واقعہ) ۲. تفاسیر (سورہ طارق) ۳. تفاسیر (سورہ اعلیٰ)

عنوان . ۲۹۷/۱۸

شمیم ہدایت	عنوان کتاب :
دکتر ابراہیم ابراہیمی	مؤلف :
مہدی آشناور - حسین معمار زادہ	ویراستاران :
نشر تأمین	ناشر :
خلیلی	صفحہ آرا :
زیتون - قم	چاپ :
وزیری ، اول ، بہار ۱۳۸۹	قطع و نوبت چاپ :
۱۰۰۰	شمارگان :
۴۵۰۰۰ ریال	قیمت :

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۴۷-۵۴-۷

مرکز پخش: قم خیابان شہداء (صفائیہ) کوچہ ۲۶ کوچہ نبوی پلاک ۱

تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۴۹۲۰۵ - همراه: ۰۹۱۲۲۵۱۱۲۲۷

فهرست مطالب

۹	مقدمه مؤسسه
۱۱	پیشگفتار
	تفسیر «سوره واقعه»
۱۷	فضیلت سوره واقعه
۱۹	سر آغاز هر سوره
۲۱	شروع هر کاری با نام خدا
۲۱	فقدان بسم الله در سوره ی براءت
۲۳	بای بسم الله
۲۳	اسم به معنای نشانه
۲۳	الله اسم خاص است
۲۴	فروق الله و اله
۲۴	الرَّحْمَن
۲۵	الرَّحِيم
۲۵	متعلق بسم الله الرَّحْمَن الرَّحِيم
۲۷	نام های قیامت
۳۲	علائم قیامت
۳۳	تفسیر اول : سرنوشت پاکان و ناپاکان در روز قیامت
۳۴	تفسیر دوم: دگرگونی در زمین قبل از برپائی قیامت
۳۶	حوادث قبل از قیامت
۳۶	۱- دگرگونی در زمین
۳۷	۲- دگرگونی در آسمان
۳۸	۳- نفخ صور
۴۱	مکان قیامت
۴۲	آیا الآن بهشت و جهنم وجود دارد ؟
۴۶	اصناف سه گانه
۵۳	منظور از قرب به خدا

۵۸.....	سابقون چه کسانی هستند ؟
۵۹.....	سابقون چه کسانی هستند ؟
۶۴.....	مراتب نفس و کمال انسان
۶۷.....	نعمت های توصیفی سابقون
۶۸.....	نعمت های توصیفی و غیر توصیفی
۶۸.....	۱- ترکیب انسان
۶۹.....	۲- انسان عادل
۷۳.....	۳- علت ذکر نعمت های فراوان برای بهشتیان
۸۶.....	حورالعین کیست ؟
۹۰.....	نعمت های توصیفی معنوی سابقون
۹۳.....	نعمت های غیرتوصیفی
۹۳.....	نعمت های توصیفی اصحاب یمین
۱۰۱.....	همسران بهشتی و جنسیت آنان
۱۰۶.....	مبحث اول : پسران نورس بهشتی
۱۰۷.....	مبحث دوم: همسران بهشتی
۱۱۰.....	دیدگاه عرفا
۱۱۴.....	جمع بندی مطالب
۱۱۵.....	صفات و حالات اصحاب شمال
۱۱۶.....	الف: عذاب های ظاهری
۱۱۸.....	دلایل گرفتاری اصحاب شمال
۱۲۰.....	۱- اتلاف
۱۲۱.....	۲- اصرار ورزیدن بر گناه بزرگ
۱۲۴.....	موطن میثاق
۱۲۷.....	۳- انکار آخرت
۱۲۸.....	ب: عذاب های باطنی
۱۳۲.....	کیفیت آفرینش
۱۳۳.....	۱- آفرینش نخستین
۱۳۴.....	۲- تطوُّرات جنین
۱۳۵.....	۳- تقدیر مرگ و حیات
۱۳۸.....	نیاز های بشر
۱۴۲.....	حقیقت شکر

فهرست مطالب ۷

۱۴۰		اقسام آتش
۱۴۷		تسبیح اسم
۱۵۱		اوصاف قرآن کریم
۱۵۵		رویکردها به قرآن
۱۵۵		۱. تبرک و تیمن نگاه به قرآن ثواب دارد
۱۵۶		۲. قرائت و تلاوت قرآن
۱۵۷		۳. فهم و تفسیر معارف قرآن
۱۵۸		۴. پیاده کردن قرآن و عمل به قرآن
۱۶۱		مسئله احتضار و سكرات مرگ
۱۶۳		برزخ و سكرات مرگ
۱۶۴		ادله وجود برزخ
۱۶۸		حقیقت مرگ
۱۷۴		مکان عالم برزخ
۱۷۶		ویژگی های برزخ
۱۷۶		۱. بدن برزخی
۱۷۸		۲. شنیدن سخنان زندگان
۱۸۱		۳. سوال قبر
۱۸۲		اقسام برزخیان
۱۸۹		۴. فشار قبر
۱۹۰		۵. ارتباط با دنیا
۱۹۲		۶. ارتباط مردگان با یکدیگر
۱۹۲		۷. تمثیل اعمال
۱۹۶		اصناف ثلاثه از منظری دیگر
		تفسیر «سوره طارق»
۲۰۳		سوره طارق
۲۰۵		مصادیق کلمه سماء
۲۰۷		مدت زمان آفرینش زمین و آسمان
۲۰۸		اول کدام ؟ زمین یا آسمان
۲۰۹		جمع بین آیات دو سوره
۲۱۵		خاطرات در نفس
۲۱۸		عذاب دنیا و آخرت

تفسیر «سوره اعلی»

۲۲۳	سوره اعلی
۲۲۴	اختلاف مفهومی و وحدت مصداقی
۲۲۶	تعادل در نظام خلقت
۲۲۷	مناظره امام صادق (ع) و طیب هندی
۲۳۴	تقدیر در هدایت
۲۳۵	تدبیر در معاش
۲۳۹	ابزار تعلیم و تربیت
۲۴۰	تذکر همیشه سودمند است
۲۴۲	سعادت و شقاوت در کلام ملاصدرا
۲۴۴	تزکیه، نردبان رستگاری
۲۴۴	گامهای عملی جهت تزکیه
۲۴۸	نماز ماموریت رفتاری همه پیامبران
۲۵۸	ویژگی های آخرت
۲۵۹	۱- جاودانگی زمانی
۲۵۹	۲- وسعت مکانی
۲۵۹	۳- تنوع در خوراکی
۲۵۹	۳- تنوع در خوراکی
۲۵۹	۴- دوری از ترس و اندوه
۲۶۰	۵- دوستان ولادار
۲۶۰	۶- لالدرنج و خستگی
۲۶۰	۷- همسران پاک و زیبا
۲۶۰	رابطه ی دنیا و آخرت
۲۶۱	۱- دنیا و آخرت مانع الجمع نیست
۲۶۲	۲- دنیا با آخرت مانع الخلو نیست
۲۶۴	۳- دنیا مقدمی آخرت است
۲۶۵	«منابع و مأخذ»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه مؤسسه

کتاب شمیم هدایت، تفسیر سوره های واقعه، طارق و اعلی می باشد که به عنوان درسنامه تفسیر تخصصی ۳ در مقطع کارشناسی الهیات به رشته تحریر در آمده؛ این تفسیر از نظر ادبی و بُعد علمی و تحقیقی باندازه کافی مورد دقت قرار گرفته است. مؤلف محترم که خود تألیفات فراوانی در این زمینه دارند، توانسته اند در حین تدریس در دانشگاه، جوانب مختلف آیات قرآنی را مورد توجه قرار دهند. مؤسسه فرهنگی هنری دارالتفسیر قرآن، که خود مروج و مبلّغ اینگونه تألیفات است، مفتخر است که در راستای اهداف خود به چاپ و نشر و توزیع آن همت گماشته و امیدوار است که با افزایش و چاپ تحقیقاتی از اینگونه دین خود را به قرآن کریم ادا نماید.

مؤسسه فرهنگی هنری دارالتفسیر قرآن

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار

موجودات مادی و مجرد، تجلی تکوینی خداوند هستند. تجلی تکوینی، به تجلی تشریعی نیازمند است که موجودات را به سوی کمال و سعادت هدایت می کند. همانطوری که تجلیات تکوینی سلسله مراتب دارند، تجلیات تشریعی هم دارای مراتبند.

در سلسله مراتب عالم هستی کاملترین موجود، وجود پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم است که در قله جهان هستی قرار دارد و در قله عالم تشریع، قرآن کریم است. قرآن کریم، تجلی خداوند و صورت کتبی رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است که از دو نوع هدایت تشریعی و تکوینی، برخوردار است. هدایت تشریعی برای همه ی مردم است: «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ» (بقره ، ۱۸۵)

همه ی انسانها به دلیل آنکه بر فطرت توحیدی خلق شده اند «فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ» (روم ، ۳۰) شایستگی اولیه ی هدایت شدن به وسیله ی قرآن را دارند. این هدایت عام، هدایت تشریعی و ارائه ی طریق است و پس از آن ، اختیار با خود مردم است که این هدایت و این نور را بپذیرند یا نپذیرند؛ « إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا » (انسان ، ۳):

هدایت تشریعی از آنجا که هدایتی علمی است، در عمل و رفتار قابل تخلف و عصیان است چنانچه فرمود: « وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ »

فصلت، ۱۷) یعنی قوم ثمود را هدایت کردیم (به هدایت تشریعی) ولی آنها کوری و ضلالت و گمراهی را بر نور و هدایت ترجیح دادند.

اگر کسی هدایت تشریعی را نپذیرفت و به اختیار خویش، گمراهی را پیش گرفت، به اضلال کیفری خداوند مبتلا خواهد شد. «خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (بقره، ۷)

و آن کس که هدایت تشریعی قرآن را بپذیرد، هدایت تکوینی (پاداشی) نیز، نصیب او می گردد. «وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ» (تغابن، ۱۱) و اگر این هدایت پاداشی را خوب نگه داشت و شکرگزاری کرد، هدایتش افزون می گردد. «وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادْهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ» (محمد، ۱۷)

از آنجا که سرفصل در تفسیر ۳ تخصصی قرآن کریم در رشته کارشناسی علوم قرآن و حدیث، آشنایی با تفاسیر و شیوه های تفسیر عرفانی و فلسفی می باشد ما نیز در این درس نامه با استفاده از کتاب های تفسیری ابن عربی و ملاصدرا و میبدی، طبق همان شیوه تفسیر عرفانی فلسفی به تفسیر سه سوره واقع، طارق و اعلی پرداخته ایم. شیوه ارائه تفسیر به این صورت است که ابتدا آیه را ترجمه کرده، معنای لغوی برخی لغات سخت و مشکل را با توجه به کتاب های اصیل و معتبری چون کتاب العین، مقایس اللغه، مفردات و کتاب های دیگر بررسی کرده، سپس با توجه به نظرات عرفانی فلسفی ملاصدرا، ابن عربی و میبدی، در ذیل آیات به تفسیر آن پرداخته ایم. در ضمن از تفاسیر دیگر مخصوصا تفسیر المیزان و نمونه نیز بهره وافر جسته ایم.

در اینجا لازم است به سه تفسیر که از منابع اصلی این درس است بپردازیم.

۱- رحمة من الرحمن فی تفسیر و اشارات القرآن ابن عربی
از ابن عربی، دو تفسیر ذکر شده است. یکی از آن تفاسیر، «تفسیر ابن عربی» نام دارد. این تفسیر نوشته کمال الدین عبد الرزاق کاشانی، عارف ایرانی قرن هشتم است که منسوب به ابن عربی است. ...
تفسیر دیگر به نام «رحمة من الرحمن فی تفسیر و اشارات القرآن» که محمود غراب با جمع آوری اقوال تفسیری ابن عربی از آثارش، آرای تفسیری وی را به صورت اثری مستقل به چاپ رسانده است. ...
تفسیر منسوب به ابن عربی، مشتمل بر همه قرآن است، با خطبه‌ای ادبی و سرشار از اصطلاحات عرفانی آغاز می‌شود. وی کوشیده است که اصطلاحات قرآن و سنت را با اصطلاحات فلسفی و عرفانی تطبیق دهد و در جای جای تفسیر خود از احادیث و روایات نیز بهره برده است.

۲- تفسیر القرآن الکریم ملا صدرا
کتاب «تفسیر القرآن الکریم» ملا صدرا یکی از بهترین و غنی‌ترین تفاسیر شیعه است که به قلم ابن فیلسوف و عارف پرآوازه سده یازدهم هجری تدوین شده است. این تفسیر هفت جلدی که به سوره فاتحه و بخشی از سوره بقره (تا آیه ۶۵)، آیه الکرسی، آیه نور و شماری از سوره‌های قرآن نظیر سوره یس، سجده، حدید، واقعه و ... اختصاص دارد، بسیاری از معارف ژرف علوم و معارف قرآن و نیز مبانی تفسیر را در خود جای داده است.

این تفسیر دارای گرایش عرفانی و فلسفی است و کامل‌ترین و گسترده‌ترین تفسیر فلسفی و عرفانی جهان اسلام است. ابتدا در یک جلد، به کوشش شیخ احمد

شیرازی به نام تفسیر ملا صدرا چاپ سنگی شد و آقا بزرگ طهرانی، آن را در هفت مجلد به نام التفسیر الكبير و تفسیر القرآن الکریم به چاپ رسانده است.

۳- تفسیر کشف الاسرار و عده الابرار میبیدی

«تفسیر کشف الاسرار و عده الابرار» بر اساس تفسیر عارفانه ایست که خواجه عبدالله انصاری نوشته بود. او با سه نگرش و در سه نوبت به آیات قرآن نظر افکند. نگاه نخستین با عنوان «النوبه الاولى» ترجمه آیات است به فارسی روان که اختصار و امانت در برگرداندن آنها رعایت شده است. دومین نگاه در «النوبه ثانیه» است که به روش عمومی تفسیرهای اهل سنت است. در این بخش پس از ذکر سبب نزول آیه و بحث های لغوی، به نقل آرای تفسیرگویان پیشین و روایاتی که ذیل هر آیه رسیده می پردازد، بوجه مناسب مقام، بحثهای کلامی و اخبار تاریخی و فروع فقهی را طرح می نماید. نگاه سوم «النوبه الثالثه» به ذکر تأویل های عارفانه و لطایف و اشاراتی که برخی آیات دریافته اختصاص دارد. در همین نوبت است که جای جای به سخنان آهنگین خواجه عبدالله تمثیل می جوید و کلام را حلاوت و طراوت می بخشد. لازم به ذکر است که ابوالفضل میبیدی در فروع، پیرو محمد ابن ادریس شافعی (م. ۲۰۴ ه. ق) است و در مسائل فقهی، ذیل آیات مربوط، به نقل آرای او عنایت خاص دارد. در معارف و اصول اعتقادی بر سیره «اصحاب حدیث» است یعنی طبقه ای که در صدر اسلام بودند و در همه مباحث عقیدتی و معرفتی قادر به سمع و متکی به نقل بودند.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

ابراهیم ابراهیمی